

Research Paper

Crime prevention in virtual social networks in line with regional planning and sustainable development; principles, requirements and outcomes

Ebrahim Sharifnejad¹, Mohammad Reza Rahmat^{*2}, Amir Mohammad Sedighian³

1. PhD student in Criminal Law and Criminology, Maybod Branch, Islamic Azad University, Maybod, Iran
2. Assistant Professor, Department of Law, Maybod Branch, Islamic Azad University, Maybod, Iran
3. Assistant Professor, Department of Law, Maybod Branch, Islamic Azad University, Maybod, Iran

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 580-588

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Crime prevention, virtual social networks, virtual world, criminal management*

Virtual social networks are a widely used structure in the virtual world. This study, which was written using a descriptive-analytical method, seeks to answer the question of what are the most important causes of crime in virtual social networks? These networks are special platforms for various actions of users of the virtual world and are divided into two broad and narrow categories. The widespread tendency of users to virtual social networks and the transformation of virtual crimes are some of the foundations of crime prevention in these networks. This prevention is divided into two types: criminal and non-criminal. Crime prevention in virtual social networks brings special outcomes such as criminal accountability, real-world criminal management, sustainable development, and standard behavior of users. This study has found that the Iranian criminal justice system should institutionalize preventive responses to crimes committed in virtual social networks by utilizing theoretical knowledge and experiences arising from operational strategies.

Citation: Sharifnejad, E., Rahmat, M.R., Sedighian, A.M. (2024). **Crime prevention in virtual social networks in line with regional planning and sustainable development; principles, requirements and outcomes.** Quarterly Journal of Geography (Regional Planning), 14(54), 580-588

DOI:10.22034/jgeoq.2025.307501.3338

* **Corresponding author:** Mohammad Reza Rahmat, **Email:** rahmat@meybod.ac.ir

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

With the emergence of the second life, the virtual world has become more and more important for humans from various perspectives and has called on governing and social structures to rethink their approaches to it. Evidence shows that the number of Internet users is increasing every day. Ease of access, simplicity of working with it, the possibility of using it day and night, and the anonymity of users are among the reasons for this increase.

Methodology

This research, which was written using a descriptive-analytical method.

Results and Discussion

The globalization of crime prevention and the belief in its undeniable benefits, especially in the era of crime becoming intelligent, have brought about the necessity of thinking about the way to respond actively to each of its faces for criminal policy systems. Thus, it is necessary to adopt the most appropriate preventive responses to each of the faces of crime to reduce the likelihood of

their occurrence. Since virtual social networks can be considered among the most important and widely used platforms in the virtual world, identifying crimes committed in them and predicting appropriate criminal and non-criminal responses in them is of great importance and leads to providing the necessary platforms for the best possible use of this area.

Conclusion

Of course, there is no doubt that the structural possibilities and operational advantages available in virtual social networks have led to a challenge to the management approaches of the criminal justice system, and virtual criminals also take advantage of these realities to advance their criminal purposes. However, by taking advantage of the benefits of technological advancement in criminal justice and arming the actors of this system with new technologies and tools, we can hope that each of the crimes that occur in virtual social networks, as well as the operational platforms that lead to them, will be properly targeted by criminological strategies and the likelihood of crimes occurring in them will be reduced.

References

1. Jafarzadeh Kouchaki, Alireza, Yaghoob Alizadeh, (1400), The impact of virtual social networks on adolescent victimization, *Comparative Jurisprudence Journal*, No. 3
2. Hasani, Jalal-eddin, Mirkhalili, Seyed Mahmoud, Nazarinejad, Mohammad Reza, (1400), The approach to crime risk management and its manifestations in the Iranian criminal justice system, *Criminal Law Research Journal*, No. 1 (serial 23)
3. Hayat-e-Khah Jahromi, Mojtaba, (1400), The impact of virtual social networks on women's social deviations, *Social Order Journal*, Year 13, No. 1
4. Khosrowshahi, Ghodratollah, Ghadami, Nasrin, (1398), Explaining the social environment as one of the factors causing crime and its impact on lifestyle (with emphasis on virtual social networks), *Legal Research Journal*, Volume 18, No. 40
5. Mahmoudi, Sara, Mazedeh Sharafabadi, Ali Mohammad, Eslami, Hossein, (1400), Qualitative analysis of social harms of adolescents in virtual social networks, *Psychological studies of adolescents and young people*, second year, number 2 (3 consecutive)
6. Moradi, Shahab, Rajabpour, Mojtaba, Kian-Arsi, Farahnaz, Hajloo, Nader, Radbakhsh, Nahid, (1393), Motivations for using virtual social networks, *Journal of Culture in Islamic University*, fourth year, number 1 (10 consecutive)

مقاله پژوهشی

پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار؛ مبانی، بایسته‌ها و برآیندها

ابراهیم شریف‌نژاد - دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران

محمدرضا رحمت* - استادیار گروه حقوق، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران

امیرمحمد صدیقیان - استادیار گروه حقوق، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>شبکه‌های اجتماعی مجازی سازه‌ای پرکاربرد در دنیای مجازی است. این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی نگاشته شده، درصدد است بدین پرسش پاسخ دهد که مهم‌ترین علل رخداد جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی چیست؟ این شبکه‌ها بسترهایی ویژه برای کنش-های گوناگون کاربران دنیای مجازی است و خود به دو دسته گسترده و محدود تقسیم می‌شود. گرایش گسترده کاربران به شبکه‌های اجتماعی مجازی و دگردیسی جرایم مجازی برخی مبانی پیشگیری از جرم در این شبکه‌ها است. این پیشگیری به دو گونه کیفری و غیر کیفری تقسیم می‌شود. پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی برآیندهای ویژه-ای را چون به‌زامداری کیفری، مدیریت کیفری دنیای حقیقی، توسعه پایدار و رفتارسازی معیار کاربران به همراه دارد. این پژوهش دریافته است که نظام عدالت کیفری ایران باید با بهره‌گیری از دانش نظری و تجارب برخاسته از راهبردهای عملیاتی به نهادینه‌سازی پاسخ-های پیشگیرانه از جرایم ارتكابی در شبکه‌های اجتماعی مجازی بپردازد.</p>	<p>شماره صفحات: ۵۸۰-۵۸۸</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>

واژه‌های کلیدی:

پیشگیری از جرم، شبکه‌های اجتماعی مجازی، دنیای مجازی، مدیریت کیفری

استناد: شریف‌نژاد، ابراهیم، رحمت، محمدرضا، صدیقیان، امیرمحمد. (۱۴۰۳). پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی در راستای

برنامه ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار؛ مبانی، بایسته‌ها و برآیندها. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۴(۵۴)، ۵۸۰-۵۸۸

DOI:10.22034/jgeoq.2025.307501.3338

مقدمه

دنیای مجازی با پدیداری زیست دوم برای انسان‌ها بیش از پیش اهمیت خود را از چشم‌اندازهای گوناگون نشان داده و سازه‌های حکمران و جامعه‌ی را به بازاندیشی در رویکردهایشان پیرامون خود فراخوانده است. شواهد نشان می‌دهد که هر روز بر تعداد کاربران اینترنت افزوده می‌شود. سهولت دسترسی، سادگی کار با آن، امکان استفاده از آن به صورت شبانه‌روزی و گمنام ماندن کاربران از دلایل این افزایش است. (مرادی و دیگران، ۱۳۹۳: ۹۶)

امروزه چگونگی میان-کنش انسان با این چهره از پیشرفت‌های صنعتی و فناوریانه، خود به دغدغه‌ای مهم برای سیاستگذاران، جرم‌شناسان، دولتمردان، قانونگذاران و کنشگران جامعه تبدیل شده است. انسان‌ها پس از ظهور این پدیده بسیاری از روابط خود را به این فضا وارد نمودند. تبلیغات گسترده، فعالیت‌های اقتصادی، تجارت و دادوستد، بانکداری الکترونیک، اشاعه فرهنگ، آموزش و اطلاع‌رسانی همگانی تنها بخشی از فعالیت‌های روزمره انسان‌ها بوده که به این دنیای جدید کشانده شده است. (جعفرزاده کوچکی و علیزاده، ۱۴۰۰: ۷۳) بنابراین لازم است قاعده‌گذاری‌های گوناگون کیفی، مدنی، تجاری، اداری و ... در پیوند با آن انجام شود. تردیدی وجود ندارد که هر کدام از زیرساخت‌های دنیای مجازی خود به گونه‌ای بستری برای تاخت و تاز چهره‌های گوناگون جامعه‌ستیزی همانند جرایم و آسیب‌های اجتماعی مجازی دانسته می‌شود. بنابراین پیاده‌سازی راهبردهای سزاوار برای سازماندهی پیکاری مناسب با آنها خود مستلزم آگاهی از هر گونه واقعیات ساختاری در این قلمرو است.

در بسیاری از موارد، کاربران دنیای مجازی به دلیل ناآگاهی از ابعاد و چهره‌های جرایم ارتكابی در این گستره در پیاده‌سازی سزاوار حقوق بنیادین خود در آن ناکام می‌مانند. بنابراین باید خاطر نشان شود که توانمندسازی جرم‌شناختی کاربران این شبکه‌ها تا چه اندازه می‌تواند کبان دنیای مجازی را از رخداد چهره‌های گوناگون جرم پاسداری کند. شبکه‌های اجتماعی مجازی امروزه بستر انجام بسیاری از کنش‌های عملیاتی انسان‌ها هستند تا از این راه زندگی آنها به خوبی تداوم یافته و برآیندهای بسیار مهمی که از رهگذر آفرینش این شبکه‌ها در دنیای مجازی هدف جوامع انسانی بوده است، واقعیت یابد.

بر پایه این مراتب، این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی نگاشته شده، درصدد است بدین پرسش پاسخ دهد که مهم‌ترین علل رخداد جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی چیست؟ برای دستیابی به این هدف، پس از واکاوی گستره شبکه‌های اجتماعی مجازی، مبانی، چهره‌ها و نیز برآیندهای پیاده‌سازی راهبردهای پیشگیری از جرم در این شبکه‌ها از نظر گذرانده می‌شود.

۱- شبکه‌های اجتماعی مجازی

این پژوهش به واکاوی پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌پردازد. از همین رو در گام نخست باید به گستره مفهومی این سازه از دنیای مجازی پرداخت.

۱-۱- مفهوم‌شناسی

شبکه‌های اجتماعی مجازی را به زبان ساده می‌توان بستری از میان-کنش کاربران دنیای مجازی دانست که بسته به رسالت‌ها و اهداف خود چهره‌های ویژه‌ای را از کنش‌های مجازی کاربران فراهم کرده و سبب می‌شوند دوسویگی یا چندسویگی‌های آشکاری در میان کاربران پدیدار شود. در واقع شبکه‌های اجتماعی ترکیبی از ویژگی‌های نوآورانه و مدل پیشین خود بوده و به مثابه پل زدن به فاصله‌های بسیار دور و رسیدن به یک مخاطب عام یا خاص است و همه تلاش آن تسهیل مکالمات و برقراری ارتباط بین کاربران است. (خسروشاهی و قدمی، ۱۳۹۸: ۴۰۴) شبکه‌های پیش‌گفته امروزه گوناگونی آشکاری داشته و با توجه به پیشرفت‌های شتابان فناوریانه و صنعتی انسان در گستره دنیای مجازی همواره چهره‌های نوینی از آنها هموار می‌شود. با این وجود تردیدی نیست که گاه شماری از این گونه‌ها همانند واتس‌آپ، تلگرام و اینستاگرام به دلیل جذابیت‌های ذاتی خود برای کاربران تا مدت‌ها در کانون توجه آنها باقی می‌مانند.

پایگاه‌های مجازی فیس‌بوک، توئیتر، لاین، تانگو، مای اسپیس، لینکدین، تلگرام، واتساپ، اینستاگرام و... مشهورترین این شبکه‌ها هستند که فضایی جذاب و متنوع را برای ارتباط شبکه‌ای در فضای مجازی میان کاربران اینترنت و عمدتاً از نسل جوان فراهم آورده و در مدت زمانی کوتاه، به سرعت رشد کرده‌اند. (حمایت‌خواه جهرمی، ۱۴۰۰: ۲)

از آنجا که دامنه و گونه‌های کاربری از شبکه‌های اجتماعی مجازی بسیار متفاوت است. از سرگرمی تا آموزش و کنشگری علمی را فرامی‌گیرد، هر گونه راهبردپذیری پیرامون این شبکه‌ها باید تا آنجا که ممکن است بر پایه رویکردی علمی و هم‌گام با واقعیات آشکار هم‌پیوند با آنها انجام شود.

در این صورت می‌توان انتظار داشت که اهداف مقرر از ساخت این شبکه‌های اجتماعی مجازی و کاربری شهروندان در آن در بیشترین میزان خود روی داده و دنیای مجازی بتواند در جایگاه زیست دوم انسان‌ها، فرصت‌های لازم را برای واقعیت یافتن اهداف انسان در این قلمرو فراهم آورد.

۲-۱- گونه‌ها

شبکه‌های اجتماعی مجازی به مفهوم پیش‌گفته به دو گونه گسترده و محدود دسته‌بندی می‌شود که در ادامه بدانها نگاهی افکنده می‌شود.

۱-۲-۱- شبکه‌های اجتماعی مجازی گسترده

منظور از شبکه‌های اجتماعی مجازی گسترده آن دسته از شبکه‌های اجتماعی مجازی است که در آنها کاربران امکان انجام کنش‌هایی را با سطوحی نامحدود از مخاطبان دارند. به عبارت دیگر حتی اگر هم در هنگام انجام یک کنش مجازی در این شبکه‌ها شمار مخاطبان آنها محدود باشد، باز هم باید به خاطر داشت که احتمال دارد در آینده‌ای نزدیک و با برخورداری از سازوکارهای ساختاری در این شبکه‌ها شمار مخاطبان پیش‌گفته افزایش یابد.

از جمله مهم‌ترین شبکه‌های پیش‌گفته می‌توان به اینستاگرام و فیسبوک اشاره کرد. شبکه اجتماعی مجازی اینستاگرام با توانمندی بازتاب فراوان تصاویر و فیلم‌ها و نیز امکان بازتاب واکنش‌های مخاطبان اهمیت فراوانی را از چشم‌انداز دانش جرم‌شناسی دارد.

۱-۲-۲- شبکه‌های اجتماعی مجازی محدود

این شبکه‌ها بر خلاف گونه پیشین امکان میان-کنش‌هایی محدودتر را برای کاربران فراهم می‌کنند. گویا که در آنها تنها یک میان-کنش دوسویه میان طرف نخست و مخاطب یا مخاطبان وی وجود دارد. در این گروه نیز می‌توان از جمله شبکه‌هایی را همانند واتساپ و تلگرام قرار داد.

به خاطر همین محدودیت نیز صرف‌نظر از توانمندی‌های گروه‌سازی در این دو شبکه، عمده کنش‌های کاربران از راه ارسال پیام به یکدیگر و پاسخ‌بدان انجام می‌شود. همین واقعیت نیز خود در راه ارتکاب جرایم ویژه این شبکه‌ها اثرگذار است.

۲- مبانی پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی

پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی مبانی گوناگونی دارد. در گفتارهای آینده این مبانی به گونه‌ای فشرده بررسی می‌شوند.

۱-۲-۱- گرایش گسترده کاربران به شبکه‌های اجتماعی مجازی

امروزه تردیدی در گرایش گسترده کاربران دنیای مجازی به عضویت هر چه بیشتر در شبکه‌های اجتماعی مجازی نیست. به ویژه این که همواره و پس از گذشت مدتی، شبکه‌های جدیدی نیز به فهرست پیشین این شبکه‌ها افزوده شده و به نوبه خود گرایش پیش‌گفته را آشکارتر می‌سازند.

این پدیده سبب می‌شود که همانند هر کدام از دیگر گستره‌های کنشگری انسان، افزون بر اعمال مشروع، رفتارهای نامشروع و به بیان دقیق‌تر مجرمانه گوناگونی نیز از سوی برخی از کاربران علیه کاربران دیگر یا حتی غیرکاربران روی دهد.

بنابراین تردیدی وجود ندارد که همانند دنیای حقیقی باید در دنیای مجازی نیز تا آنجا که ممکن است سزاوارترین پاسخ‌های کنشی یا پیشگیرانه در برابر جرایم نیز پیاده شود تا از این راه بتوان به پاسداری هر چه بیشتر از حقوق بنیادین شهروندان امیدوار بود.

۲-۲- دگرذیسی جرایم مجازی

دیگر مبنای بسیار مهم برای کوشش در راه پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی، دگرذیسی جرایم مجازی است. این پدیده خود به مفهوم اثرگذاری جرایم مجازی بر رخداد و یا شدت یافتن جرم در دنیای حقیقی است و از همین رو خود به دغدغه‌ای برای کنشگران نظام عدالت کیفری تبدیل می‌شود.

از آنجا که دنیای حقیقی به دلیل واقعیات موجود در خود همواره چالش‌هایی را برای جرایم ارتكابی به میان می‌آورد، دنیای مجازی بستر مناسبی برای گذار از این دسته چالش‌ها دانسته می‌شود. حتی باید دانست که ناآگاهی نسبی شماری از کنشگران نظام‌های عدالت کیفری نیز سبب می‌شود که بزه‌کاران با پررنگ شدن مفهوم هوشمند شدن بیشینه‌ای بزه‌کاری در آغاز هزاره سوم تا آنجا که ممکن است به سوی رخداد جرم در دنیای مجازی گام بردارند.

۳- چهره‌های پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی

پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی در دو چهره کیفری و غیر کیفری جای می‌گیرد که در ادامه بدانها پرداخته می‌شود.

۳-۱- پیشگیری کیفری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی

به طور کلی شناسایی مناسب‌ترین و کارآمدترین شیوه‌ها برای پاسخ‌دهی به جرایم یکی از بنیادی‌ترین وظایف حاکمیت‌ها بوده و ارزیابی جرم‌شناختی معیارهای به‌زامداری و حکمرانی مطلوب نیز از این راه انجام می‌شود. (حسانی و دیگران، ۲۷:۱۴۰۰) بنابراین چهره‌های کیفری و غیر کیفری پیشگیری از جرم باید استوارانه از سوی نظام‌های عدالت کیفری در پیش گرفته شود. پیشگیری کیفری از جرم بر سنجه‌های گوناگونی همانند سرکوبندگی و نیز پررنگ کردن مفهوم بازدارندگی اتکا دارد. از این راه کوشش می‌شود بزه‌کاران بالقوه با آگاهی از استواری نظام عدالت کیفری در راه پاسخ‌دهی به جرم ارتكاب آن را برنگزینند. بدین ترتیب لازم است در هنگام قاعده‌گذاری کیفری پیرامون دنیای مجازی، همه جرایم کنونی و یا نوپدید روی داده در شبکه‌های اجتماعی مجازی شناسایی و پاسخ‌های کیفری متناسبی در برابر آنها در پیش گرفته شود. در این صورت نظام عدالت کیفری به کارویژه مدیریت کیفری خود در زیست دوم آدمیان پرداخته و دست‌کم تا اندازه‌ای راه را بر ارتكاب دو یا چندباره این جرایم می‌بندد. افزون بر این تردیدی نیست که دامنه سودمندی‌های احتمالی مجرمانه از دنیای مجازی تا بدانجاست که گاه بسیاری از چهره‌های پیشگیری کیفری از جرم نیز چندان سودآور نیست. بنابراین تنها گزینه فرارو اتکا به توان سرکوبنده و بازدارنده مجازات است تا از این راه برخی از بزه‌کاران احتمالی با دیدن آن از ارتكاب چهره‌های همانند جامعه‌ستیز در آینده منصرف شوند.

۳-۲- پیشگیری‌های غیر کیفری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی

در دکتترین جرم‌شناسی سه گونه پیشگیری غیر کیفری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد که مطالعه خواهند شد.

۳-۲-۱- پیشگیری موقعیت‌مدار

پیشگیری موقعیت‌مدار به مفهوم توانمند ساختن آماج‌های جرم در برابر احتمال پیروزمندی بزه‌کار است تا با دیدن این توانمندی بزه‌کار بالقوه به احتمال زیاد از ادامه مسیر ارتكاب جرم منصرف شده و از این راه پاسداری از آن تأمین شود. پیشگیری موقعیت‌مدار یا وضعی بدین ترتیب گونه‌ای از پیشگیری است که مبتنی بر درکی واقعی از آماج‌های جرم است تا با شناسایی هر کدام از اوضاع و احوال هم‌پیوند با آن بتوان در برابر جرایم احتمالی از آنها حفاظت کرد. اگرچه این رویکرد کارکردگرا سودمندی‌های بسیاری را به همراه دارد، اما روشن است که با ایراداتی چون بایستگی صرف هزینه‌های مقتضی از یک سو و نیز احتمال رخداد پدیده جابه‌جایی بزه‌کاری همراه است. از همین رو هنگامی می‌توان به سودآوری این چهره از پیشگیری باورمند بود که در برابر دو چالش پیش گفته فراروی آن تدابیری اندیشیده شود.

جرایم ارتكابی در شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز می‌توانند با راهبردهای پیشگیری موقعیت‌مدار یا وضعی از جرم همراه شوند. در این صورت، باید دانست که در شماری از شبکه‌ها که امکانات هم‌رسانی وجود دارد، محدود ساختن توان هم‌رسانی به ویژه نسبت به برخی از کاربران یک رویکرد پیشگیرانه موقعیت‌مدار به شمار می‌آید.

۲-۲-۳- پیشگیری اجتماعی

امروزه گفتمان پیشگیری از جرم به حوزه‌ای جذاب و البته ضروری برای هر یک از سازه‌های جامعه تبدیل شده است. چرا که باورمندی به رهیافت جرم‌شناسی دورکیمی ایجاب می‌کند به عنوان یکی از ضروری‌ترین بایسته‌ها در هر حوزه، راهبردهای پیشگیری از جرم نیز در سطوح کیفی و فراکیفی خود در پیش گرفته شود. از این راه افزون بر صرفه‌جویی در هزینه‌های ناشی جرم و نیز هزینه‌های پاسخدهی واکنشی بدان، با پیدایش اطمینان خاطر به افراد از وجود چنین سازوکاری، احساس امنیت بیشتری برایشان از کنشگری در آن حوزه پدید آمده و همین امر نیز سرانجام به افزایش کارایی و بازدهی در آن حوزه منتهی شود. دیگر چهره از پیشگیری از جرم، گونه اجتماعی آن است که به آگاه‌سازی شهروندان از جرایم احتمالی یا واقعی در یک گستره و مناسب‌ترین راهکارهای کاستن از احتمال رخداد آن اشاره دارد. این گونه از پیشگیری بر خلاف پیشگیری موقعیت‌مدار یا وضعی برای هر جرم سازمان نمی‌یابد. بلکه گونه‌ای منطقی کلی را در راه پیکار با جرم از رهگذر پیاده‌سازی پاسخ‌های کنشی در برابر آن در دستور کار خود قرار داده است.

برای آن که بتوان به پیروزمندی راهبرد پیشگیری اجتماعی از جرم در یک سیاست جنایی هدفمند امیدوار بود، لازم است بایسته‌های گوناگون هستی‌شناختی آن برای بیشینه‌سازی دانش افراد پیرامون چالش جرم و پیامدهای آن افزایش یابد. در این صورت همه شهروندان می‌کوشند تا آنجا که ممکن است از جرایم احتمالی پیرامون خود آگاهی یافته و با بهره‌گیری از روش‌های علمی درصدد کاستن از احتمال رخداد آن باشند.

در این راستا، انجام پژوهش‌های میان-رشته‌ای و به ویژه الگوگیری از دستاوردهای جرم‌شناختی دیگر کشورها می‌تواند بسیار مناسب و سودمند باشد. به ویژه در پرتو جهانی شدن جرم و حقوق کیفی، همکاری‌های بین‌المللی پیش‌گفته می‌توان نظام‌های عدالت کیفی را در برابر پیامدهای گوناگون جرایم پیروزمند سازد.

از آنجا که در بسیاری از جرایم، شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند در راه تصمیم افراد به ارتکاب آن و نیز پایداری در روند جرم تا هنگام دستیابی به هر کدام از آماج‌های پیدا و پنهان برخاسته از آن بسیار اثرگذار باشند، تردیدی وجود ندارد که یکی از مهم‌ترین بسترهای پیشگیری اجتماعی از جرم نیز باید آگاهی‌بخشی به کاربران دنیای مجازی و حتی افرادی به جز آنها پیرامون جرایم احتمالی در این بسترهای مجازی و سزاوارترین راهبردهای پیشگیری از احتمال رخداد آنها باشد.

روشن ساختن هر یک از جرایم روی داده در این شبکه‌ها خواه جرایم فراگیر برای همه آنها و خواه آن دسته از جرایمی که متناسب با ساختارهای ویژه هر کدام از این شبکه‌ها روی می‌دهد، یکی از مهم‌ترین چهره‌های پیشگیری اجتماعی از جرم در آنها است که باید استوارانه در دستور کار برنامه ملی پیشگیری از جرم ایران جای گیرد.

از چشم‌انداز نظری رسانه‌ها بر برداشت‌های عمومی از جرم و بزه‌کاری اثر گذارده و دیدگاه‌هایی را پیرامون چگونگی مدیریت جرم پدید می‌آورند. گستردگی گرایش شهروندان جامعه جهانی به رسانه‌های دیجیتال همانند شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز خطر پیدایش هویت‌های مجرمانه را برآیند برداشت‌های گوناگون کاربران از چالش‌های جرم-شناختی جامعه است، افزایش می‌دهد. بنابراین مدیریت مناسب دنیای مجازی از راه پیاده‌سازی سزاوارترین راهبردهای پیشگیری اجتماعی از جرم می‌تواند افزون بر پاسداشت حقوق بنیادین کاربران بر کنشگری در آن، دامنه پیامدهای مجرمانه احتمالی را کاهش دهد.

۳-۲-۳- پیشگیری زودرس

این چهره از پیشگیری ناظر به کودکان و نوجوانان است تا از پیداری و نیز پایداری گرایش به ارتکاب جرم در آنها جلوگیری کرده و زمینه یک زندگی سالم را در آنها فراهم کند. آنچه مسلم است این موضوع است که افراد و مخصوصاً نوجوانان هنوز به درک و

تجربه مشخصی از نوع روابط و ارتباطات موجود در این فضا دست نیافته‌اند و تضادها را به شکل واقعی حس نمی‌کنند. این مسئله هنگامی پررنگ می‌شود که جامعه هدف، نوجوانان باشند که اساساً شناخت چندانی نسبت به فضای شبکه‌های اجتماعی و اینترنت ندارند و سواد رسانه‌ای آنان در حد بسیار ضعیفی است. به همین دلیل نوجوانان ظرفیت بسیار زیادی برای آسیب‌پذیری اجتماعی دارند و هر لحظه ممکن است آسیب‌های گوناگونی را تجربه کنند. (محمودی و دیگران، ۲۰۱۴: ۴۰۵)

در راستای پیشگیری زودرس از بزه‌کاری‌های کودکان و نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی لازم است هر کدام از کنشگران هم‌پیوند همانند پدران و مادران از رسالت بنیادین خود در این راستا آگاه بوده و بکوشند با هم‌افزایی با نظام عدالت کیفری و بهره‌مندی از راهبردهای روزآمد آن احتمال رخداد جرم یا پایداری آن را در زندگی کودکان و نوجوانان تا اندازه بسیاری کاهش دهند.

۴- برآیندهای پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی

پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی برآیندهای گوناگونی دارد که در ادامه بدانها پرداخته می‌شود.

۱-۴- به‌زامداری کیفری

گستره و دامنه کنشگری کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی و برآیندها و پیامدهای گاه دیرپای آن بایستگی کوشش نظام‌های عدالت کیفری را در راه دستیابی به بیشترین میزان از به‌زامداری کیفری از رهگذر پیاده‌سازی راهبردهای عملیاتی و مناسب به همراه دارد.

امروزه بنیادی‌ترین هدف یک نظام عدالت کیفری و نیز مهم‌ترین انتظار از آن پیروزمندی در راه مدیریت کیفری جامعه است که خود احراز مفهوم به‌زامداری را به همراه دارد. از آنجا که دنیای مجازی نقشی برجسته را در زندگی شهروندان دارا است هر گونه پیروزمندی در راه پیکار با جرایم گوناگون روی‌داده در آن سبب می‌شود که استنباط آرمان به‌زامداری کیفری از مجموعه عملکردهای نظام عدالت کیفری به دست آید.

۲-۴- مدیریت کیفری دنیای حقیقی

همگام با ویژگی بنیادین دگردیسی جرم از دنیای مجازی به دنیای حقیقی، هر گونه راهبردهای عملی برای پاسخ‌دهی بدان از چشم‌اندازهای گوناگون اهمیت داشته و از آن جمله به مدیریت کیفری سزاوار دنیای حقیقی منجر می‌شود.

در این راستا باید خاطر نشان شود که بسیاری از جرایم ارتكابی در دنیای حقیقی در هنگام فراهم شدن اوضاع و احوال مقدماتی و یا مراحل گوناگون تکوین آن از زیرساخت‌های دنیای مجازی بهره می‌برند تا بتوانند به آماج‌های اصلی خود دست یابند. بنابراین هر گونه رویکرد سزاوار برای پیشگیری از جرایم ارتكابی در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند از میان برآیندهای گوناگون خود به مدیریت کیفری در دنیای حقیقی نیز منجر شده و از این راه نتایج محسوس خود را به خوبی برای مخاطبان نشان دهد.

با پیشگیری پیروزمند از جرایم ارتكابی در دنیای مجازی و از آن جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توان به مدیریت کیفری دنیای حقیقی در بیشترین میزان خود دست یافت و به بخش مهمی از خواسته‌های افکار عمومی از این دیدگاه واقعیت بخشید.

۳-۴- توسعه پایدار

توسعه پایدار و جرم، رابطه ای دوسویه با یکدیگر دارند. هر اندازه رخداد جرم کمتر باشد، زیرساخت‌های گوناگون و لازم برای توسعه پایدار به گونه بهتری پدیدار می‌شود. از این گذشته، توسعه پایدار جامعه به نظام عدالت کیفری امکان می‌دهد با پدیداری دگرگونی‌هایی هدفمند به ویژه در سطوح همراه با وضعیت انبوهی خطر جامعه، بر روندهای کلی رخداد جرم اثر گذاشته و سبب شود امکانات زیستن در جامعه برای همگان به گونه سزاوارتری فراهم شود.

بدین ترتیب تردیدی وجود ندارد که هر اندازه به مدیریت پذیرفتنی جرایم ارتكابی در شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته شود، بسترهای لازم برای توسعه پایدار جامعه نیز به گونه بهتری فراهم شده و خواه نظام عدالت کیفری و خواه سرتاسر مخاطبان می‌توانند تا آنجا که ممکن است از برآیندهایی سزاوار همانند توسعه پایدار جامعه در هر کدام از سطوح گوناگون آن برخوردار شوند.

۴-۴- رفتارسازی معیار کاربران

نظام عدالت کیفری با کوشش در راه مدیریت کیفی جامعه به رفتارسازی شهروندان پرداخته و تفاوت‌های میان رفتارهای متعارف و نیز نامتعارف را که برخی از آنها عنوان جرم دارند، به خوبی نشان می‌دهد. پیاده‌سازی راهبردهای پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز می‌تواند به کاربران دنیای مجازی و به ویژه گروه‌هایی از آنها که بنا به دلایل گوناگون به رخدادهای جرم در این گستره پرداخته و قواعد زندگی اجتماعی را در آن نقض می‌کنند، سنجش رفتار متعارف را به خوبی نشان دهد و برآیندهای مناسب دیگری را پدید آورد.

نتیجه‌گیری

جهانی شدن پیشگیری از جرم و باورمندی به سودمندی‌های انکارناپذیر آن به ویژه در روزگار هوشمند شدن جرم بایستگی اندیشه ورزی را در راه پاسخدهی کنشی به هر کدام از چهره‌های آن برای نظام‌های سیاست جنایی به میان آورده است. بدین ترتیب لازم است متناسب با هر کدام از چهره‌های جرم سزاوارترین پاسخ‌های پیشگیرانه برای کاستن از احتمال رخداد آنها در پیش گرفته شود. از آنجا که شبکه‌های اجتماعی مجازی را می‌توان در شمار مهم‌ترین و پرکاربردترین بسترهای دنیای مجازی به شمار آورد، شناسایی جرایم ارتكابی در آن و پیش‌بینی پاسخ‌های مناسب کیفری و غیر کیفری در آن اهمیت بسیاری داشته و به فراهم آوردن بسترهای لازم برای استفاده هر چه بهتر از این گستره منجر می‌شود. بدین ترتیب نظام عدالت کیفری ایران نیز باید بتواند تا آنجا که ممکن است با بهره‌گیری از رهیافت‌هایی چون بومی‌سازی، افتراقی‌نگری و روزآمدسازی راهبردها به پیاده‌سازی پاسخ‌هایی متناسب در برابر این جرایم بپردازد. البته تردیدی وجود ندارد که امکانات ساختاری و مزایای عملیاتی موجود در شبکه‌های اجتماعی مجازی به چالش‌آفرینی در برابر رویکردهای مدیریتی نظام عدالت کیفری انجامیده و بزه‌کاران مجازی نیز از همین واقعیات برای پیشبرد مقاصد مجرمانه خود بهره می‌گیرند. اما با بهره‌گیری از مزایای فناورانه شدن عدالت کیفری و مسلح شدن کنشگران این نظام به فناوری‌ها و ابزارهای نوین می‌توان امیدوار بود که هر یک از جرایم روی داده در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نیز بسترهای عملیاتی منجر به آن به درستی آماج راهبردهای جرم‌شناختی سزاوار قرار گرفته و از احتمال رخداد جرم در آنها کاسته شود.

منابع

۱. جعفرزاده کوچکی، علیرضا، یعقوب علیزاده، (۱۴۰۰)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر بزه دیدگی نوجوانان، مجله فقه زای تطبیقی، شماره ۳
۲. حسانی، جلال‌الدین، میرخلیلی، سیدمحمود، نظری نژاد، محمدرضا، (۱۴۰۰)، رهیافت مدیریت ریسک جرم و جلوه‌های آن در نظام عدالت کیفری ایران، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۱ (پیاپی ۲۳)
۳. حمایت‌خواه جهرمی، مجتبی، (۱۴۰۰)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر انحرافات اجتماعی زنان، مجله انتظام اجتماعی سال ۱۳، شماره ۱
۴. خسروشاهی، قدرت‌الله، قدمی، نسرین، (۱۳۹۸)، تبیین محیط اجتماعی به عنوان یکی از عوامل جرم‌زا و تأثیر آن بر سبک زندگی (با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی مجازی)، مجله پژوهش‌های حقوقی دوره ۱۸، شماره ۴۰
۵. محمودی، سارا، مزیدی شرف‌آبادی، علی‌محمد، اسلامی، حسین، (۱۴۰۰)، تحلیل کیفی آسیب‌های اجتماعی نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی، مطالعات روان‌شناختی نوجوان و جوان سال دوم، شماره ۲ (پیاپی ۳)
۶. مرادی، شهاب، رجب‌پور، مجتبی، کیان‌ارثی، فرحناز، حاجلو، نادر، رادبخش، ناهید، (۱۳۹۳)، انگیزه‌های استفاده از شبکه‌های مجازی اجتماعی، مجله فرهنگ در دانشگاه اسلامی سال چهارم، شماره ۱ (پیاپی ۱۰)